

BACSA BEATRIX* – M. CSÁSZÁR ZSUZSA**

**REISZLAMIZÁCIÓS FOLYAMATOK A BALKÁNON,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL BULGÁRIÁRA*****

*REISLAMISATION PROCESSES IN THE BALKAN REGION
WITH SPECIAL REGARD TO BULGARIA*

ABSTRACT

The intention to create a multicultural society is a real challenge not just for the Western-European countries but for all European countries having different ethnical groups of people with different cultural or religious roots. The Western countries have never looked at the Balkan region as the part of Europe, since this region has been deemed a crucial focus-point of the continent which is a continuous threat for maintaining the peace and the balance created. As it is obvious the Balkan region is the place of interlock of different ethnical groups and religions, where an existence of a nation was determined not by the same ethnical origin but rather by the same religion. Among the three major religions existing in the Balkan region, the number of the followers of the Islam shows an increasing tendency. The reason of it on one hand is the demographic growth of the Muslims and on the other hand the resurgence of the religious identity. The reislamisation process is clear and present especially in the area inhabited by Bosnian people, or amongst the Turkish people living in Bulgaria, where, in order to spread the Muslim religion, several schools have been opened and there is an ever-growing emphasis on showing the religious commitment in externals and appearance as well. The spread of the religious ideology in the Balkan region was followed by the appearance of extreme Islamic trends therefore the analysis of the issue of the threat of terrorism in the region is inevitable.

1. A iszlám balkáni megjelenési formái

A XX–XXI. század globalizálódó világában a kultúrák együtt, illetve egymás mellett élésének kérdése, annak aktualitása nem képezheti vita tárgyát. Különösen fontos ez az iszlám – napjainkban tapasztalható – erőteljes térhódítása és európai jelenléte kapcsán.¹ A multikulturális társadalomkép megteremtésére való törekvés valamennyi eltérő kulturális vagy vallási gyökerekkel rendelkező etnikai csoportot magába foglaló ország számára kihívást jelent. A balkáni térség államai számára is elerendő célként fogalmazható meg a különböző kulturális közösségek békés egymás mellett élésének biztosítása. A délszláv háborúk, valamint a Koszovó függetlenségéért vívott harc, az etnikai-vallási kisebbségek problémáira, különösen a nagyszámú muszlim etnikumok (albánok, bosnyákok, balkáni törökök) felé irányították a nyugati országok figyelmét is.

A Balkán köztudottan a különböző etnikumok és vallások összefonódásának színtere, itt hosszú évszázadokon át nem az azonos etnikai származás határozta meg a nemzet létét, hanem az azonos vallás. Különösen igaz ez a kijelentés a török hódítás időszakára, amikor is a térség népei között a legfőbb választóvonalat a vallás jelentette. A vallási és az etnikai identitás kapcsolatát jól példázzák a bosnyákok, akik a szintén szláv dialektust beszélő

* Bacsa Beatrix PhD-hallgató, PTE TTK Földrajzi Intézet Földtudományi Doktoriskola.

** Dr. habil. M. Császár Zsuzsa egyetemi docens, PTE TTK Földrajzi Intézet.

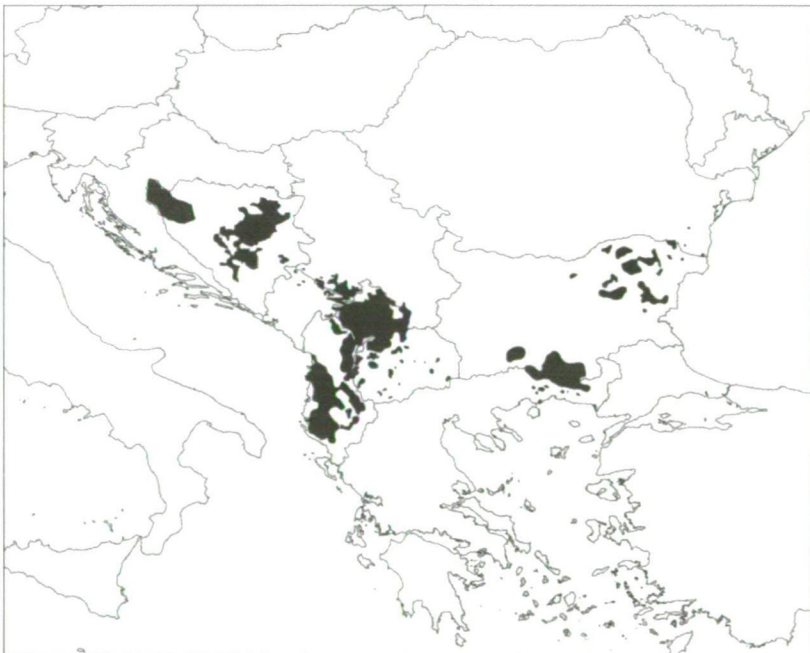
*** A tanulmány a 75624-es számú OTKA támogatásával készült.

ortodox vagy katolikus társaiktól vallásuk alapján különböztetik meg magukat. Ezzel szemben az albánok esetében nem a vallás, hanem a nyelv az identitás alapja. A 20. század utolsó dekádjában újra felértékelődött a vallás identitásformáló szerepe, elég utalni a délszláv válságra és következményeire. A balkáni térség lakosságának döntő többsége vallásosnak tekinthető, ahol a három nagy vallás, a keleti és a nyugati kereszténység, valamint az iszlám jelenléte színesíti, illetve határozza meg az ott élők mindennapjait.

Bizonyára közzismert, hogy napjainkban az Európában élő, több mint 20 millió muszlimból² egyes források szerint 8 millió, mások szerint ennél jóval több³ a Balkánon összpontosul. Követőiket négy fő etno-lingvisztikai népcsoportra lehet különíteni: a szlávokra (akik elsősorban a bosnyákok, de ide tartoznak a bulgáriai pomákok, a Nyugat-Macedóniában és a Délkelet-Koszovóban élő torbesekek, vlachok és goránok is), továbbá az albánokra, a törökökre és a romákra. Ezeknek az etnikumoknak országonként eltérő a státusza, hol többségben, hol multietnikus közösségekben vagy minoritásban élnek.

A 2001-es és a 2011-es népszámlálások figyelembevételével⁴ megállapítható, hogy a délkelet-európai népességen belül a muzulmánok aránya meghaladja a 13%-ot és várhatóan 2020-ra eléri a 14%-ot.⁵ A muszlimok térbeli megoszlását vizsgálva érzékelhető, hogy a Balkánon a korábbi heterogén megjelenéssel szemben néhány egybefüggő térségre koncentrálódott az iszlám jelenlét. Az egyik népességkoncentráció Bulgáriában található, ahol két központ köré szerveződtek, míg a másik döntően az albánság szállásterületéhez kapcsolódik, és szinte egy kompakt területnek tekinthető (Északnyugat-Macedónia, és Albánia többségi, középső része, valamint Dél-Szerbia albán lakta területei, valamint a Szandzsák, bár ez nem az albánok, hanem a bosnyákok etnikai tere). A harmadik egybefüggő terület Boszniához illeszthető, ahol a háborúban végbement etnikai tisztogatás következtében átrendeződött az etnikai-vallási térszerkezet és létrejött két területileg jól körülírható kompakt iszlám tömb az államalakulat területén.

1. ábra. Muszlimok térbeli megoszlása a Balkánon
Map 2. Spatial Distribution of Muslims in the Balkans

Forrás: Kocsis K. (2007) alapján szerkesztette Kovács G. 2010.

A muszlimok lélekszáma a Balkánon növekvőben van, amely az átlagosnál nagyobb születési arányra vezethető vissza. Fontos megjegyezni, hogy ma ez az egyetlen térség Európában, ahol jelentős mértékű a demográfiai növekedés, ez pedig a muzulmán lakossággal függ össze. Ilyen növekedési ütem mellett, még ha a modernizáció révén bekövetkező lassulást is figyelembe vesszük, a térség néhány országában jelentősen emelkedhet számarányuk, jó példa erre az albánság. A muszlim albánság száma kb. 4,5–5 millió fő, az ortodox és katolikus vallásúakkal egyetemben a 6 millió főt is meghaladja jelenlétük. Albániában és Koszovóban mint államalkotó többségi nemzet, Macedóniában, Montenegróban és Szerbiában nagyobb arányban, de a térség többi államában – Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Görögország – is jelen vannak kisebbségi etnikumként. Az albán-kérdés kapcsán a térség délszláv és görög politikai szereplői a Nagy-Albánia megszületésének potenciális veszélyére hívják fel a figyelmet. A félelmet a többségében muszlim vallást követő etnikum számbeli növekedése, érdekérvényesítő-képességének erősödése, valamint az új albán állam (Koszovó) létrejötte és az albán szállásterületek egymás mellettisége kelti a fenti körökben. Megoszlanak a vélemények e kérdésben. Mind koszovói, mind albániai részről a közelmúltban újra, többször hivatalosan elhangzott az albán lakta területek egy államba való egyesítésének óhaja. Úgy tűnik, a nemzetközi erők nem érdekeltek ebben a megoldásban. Az USA, aki a koszovói függetlenség kivívásának aktív támogatója volt, a térségbeli status quo fenntartása és saját stratégiai érdekei miatt sem üdvözölné ezt az új formációt.

Ahogy fentebb már utaltunk rá, a térségben a vallások újjáéledésének vagyunk tanúi. Az iszlám is reneszánszát éli a Balkánon, reiszlamisztációs folyamatok zajlanak. Különösen tetten érhető a folyamat a bosnyákok lakta tereken, de a bolgár törökök és pomákok körében is, sőt egyes albán csoportoknál is érzékelhető. A vallás felerősödését jelzi, hogy a hidegháború után egy sor iszlám iskola nyílt meg, nemcsak középiskolák (medresszék) hanem felsőoktatási intézmények is, mint pl. a szófiai, a pristinai, a zenicai, skopjei és a novi-pazari. A 90-es évek elején már megjelentek az iszlám politikai pártok is, mecsetek, minaretek sora épül a muszlimok lakta településeken, az iszlám előírásoknak megfelelő női és férfi viseletek terjednek nemcsak a vidéki térségekben. Az újjáéledés látványos jelei tapasztalhatók Bosznia-Hercegovinában, 1990–2000 között a kommunizmus bukása, illetve a boszniai háború révén kezdődött meg az iszlám felé fordulás. A háború különösen drasztikus hatást gyakorolt, a szerbek által elkövetett genocídium, a horvátok atrocitásai, a mecsetek, imahelyek lerombolása még jobban összekovácsolta a muszlim bosnyákokat, úgy érezték vallásuk miatt követték el ellenük a bűntetteket.⁶ Létük további fenntartása érdekében segítséget kaptak a muszlim világból, amely együtt járt a vallás látványos megnyilvánulási formáinak terjedésével. Ebben a folyamatban erőteljesen kitapintható a muszlim világban a hetvenes-nyolcvanas évektől megindult vallási megújulás hatása is. A reiszlamisztáció második szakasza Karčić szerint 2000 óta érzékelhető. Az imámok szerepe megerősödött, egyre több körökben a fiatal, akiknek nagy része külföldön tanult. A vallás oktatásának, és a vallási tanulmányok folytatásának lehetősége megnőtt, amely szintén hozzájárul az iszlám népszerűsítéséhez, ahogy a saját média, az iszlám weblapok, az újságok, rádióállomások, továbbá az Al Jazeera televíziós társaság megjelenése Szarajevóban. Nem elhanyagolható a külföldi faktor sem, humanitárius szervezetek, prédikátorok jelenléte is tetten érhető. A háborúban lerombolt mecsetek rekonstrukciója, újjáépítése vagy teljesen új egyházi imahelyek állítása is ebbe a folyamatba illeszthető.

2. Reislamizációs tendenciák Bulgáriában

Bulgáriában a 2011-es népszámlálási adatok alapján az összlakosság közel 10%-a vallotta magát muszlimnak.⁷ A szocialista érában 1990-re várták az ország 9 milliomodik lakosának megszületését, ehelyett a rendszerváltást követően az ország lakossága 7,7 millió fő alá csökkent. Annak ellenére, hogy a balkáni demográfiai adatok tükrében az iszlám vallásúak körében az átlagosnál nagyobb a születési ráta, Bulgáriában a hivatalos adatok alapján mégis csökkent ezen vallási irányzat követőinek száma. Az ország kisebbségei közül a muzulmán törökök, a bolgár nyelvű és eredetű, de valamikor az iszlám hitre áttért pomákok, valamint a romák egy része vallja magát muszlimnak. Az itt élő közel 600 ezer muszlim javarészt török nemzetiségű és nem az iszlám hitre áttért helyi keresztények lezármazottai.

Az 1980-as évek végén a Bulgáriát elhagyó törökök az etnikai identitás vállalásának tilalma miatt, és nem az állampárt közvetlen kényszere miatt távoztak az országból. Az akkori állampárt által végrehajtott tudatos asszimiláció egyik módja a török nevek bolgárosítása volt, majd a népviseletben történő megjelenést és szokásaik ápolását is tiltani kezdték, továbbá betiltották a török nyelv nyilvános helyen történő használatát is. 1989-ben az akkori kormány a világútlevél bevezetésével elősegítette a „nagy kirándulás” néven elhíresült folyamatot, amelynek következtében 300–350 ezer ember hagyta el Bulgáriát és távozott Törökországba. Néhány esztendő múlva, amikor a diszkriminatív rendelkezéseket visszavonták, a kivándorlók közül több mint 150 ezren vissza is tértek szülőföldjükre. A 2012 szeptemberében nyilvánosságra hozott dokumentumok alapján bizonyított, hogy 1989 júniusa és szeptembere között a 300–350 ezer bulgáriai török Törökországba távozása etnikai tisztogatás, és nem önkéntes emigráció volt.

A bulgáriai törökök pártja – a hivatalosan nem, de köztudottan etnikai alapon létrehozott – török kisebbségi párt a Mozgalom a Jogokért és a Szabadságért (DPSZ) huzamosabb ideje rendelkezik frakcióval a bolgár parlamentben. A párt létrejöttével rendkívül kiéleződtek a társadalmi viszonyok, a lakosság nagy része ellenezte, hogy egy burkoltan etnikai alapon létrejövő párt határozza meg a bolgár politika irányát. Sokan nem ismerik be, de a bolgár politikában páratlan lavírozási tehetségekkel megáldott Ahmed Dogan 2009-ig a bolgár hatalmi mérleg nyelve volt. A 2008-as európai uniós támogatások elsikkasztása miatt kirobbant botrány egyik fő felelőse éppen a DPSZ volt, mivel a mezőgazdasági, a dohányipari és erdészeti támogatások jó részét a helyi oligarchák kezébe juttatták. Dogan, mint a DPSZ első embere, nyomást gyakorol a bulgáriai török lakosságra annak érdekében, hogy a 600 ezer fő körüli bulgáriai törökök politikai alternatívaként kizárólag a DPSZ-re szavazzanak. Akik esetleg nem így tesznek, azok „tette” nem marad következmény nélkül. Vagy nem kapnak állást, vagy megbélyegzettek lesznek a vallási közösségekben, továbbá a Törökországból érkező segélyekből sem részesedhetnek. Bulgáriában főként a mezőgazdasági tevékenységet folytató területeken élnek törökök, akiknek életkörülményeiben mind a kommunizmus éveit, mind a rendszerváltás utáni helyzetet a teljes létbizonytalanságot eredményezte. A korábban egységes etnikai tömbök folyamatosan felbomlottak, oda vándoroltak, ahol munkalehetőséget reméltek és remélnék. Mivel a török etnikum a bolgár társadalom egyik számottevő, jól körülhatárolható rétegét alkotja, ezért munkába állásuk, elhelyezkedésük további problémák forrásává vált. Közismert, hogy a DPSZ kiváló kapcsolatokkal rendelkezik a török politikai szférákban, valamint a kint maradt közel százezres bolgár szavazópolgár körében. Ezt a kapcsolati kört a DPSZ szavazóbázisaként tartják számon, ám eddig egyetlen bulgáriai választáson sem kapott a DPSZ húszezernél több voksot a törökországi kettős állampolgároktól. A DPSZ és a Bolgár Szocialista Párt (BSZP) 2001-től 2009-ig tartó kormányzása megalapozta azt a lehetőséget, hogy a Polgá-

rok Bulgária Európai Fejlődéséért (GERB) több olyan választást nyerjen, amelynek kimenetelét nem a török párt befolyásolja. Ennek ellenére a GERB tervei között az is szerepelt, hogy a 2013-ban esedékes parlamenti választások alkalmával magához csábítsa a török kisebbség pártjának szavazóit is, és ebből a célból Törökországban négy helyi szervezetet akartak létrehozni Ankara, Edirne, Isztambul és Izmir kijelölésével.

A másik iszlám vallást követő etnikum, a bulgáriai pomákok helyzete a teljes kiszolgáltatottsággal jellemezhető, tekintve, hogy sem a török közösség, sem a bolgárok nem fogadják be őket. A törökök azért, mert bolgároknak vallják magukat, a bolgárok pedig azért, mert nem pravoszláv keresztények. A pomákok heterogén eredetűnek tartják magukat, így közöttük trák és arab gyökerű családok is lehetnek, hangsúlyozva, hogy a pomákok nem törökök, és nem tartoznak a keresztény közösségbe sem; ők muszlimok, akik az iszlám mérsékelt ágához tartoznak és elhatárolódnak az összes bulgáriai politikai párttól is. Bulgáriai jelenlétük tehát tagadhatatlan, azonban a perifériára szorulva a népszámlálási kérdőíven még 2011-ben sem kaptak helyet, így lélekszámuk 70 és 250 ezer fő körül becsülhető.

Az 1980-as évekre jellemző kisebbségekkel szembeni elnyomó politika hatására az 1992-es népszámlálás idején a romák jelentős része még bolgár nemzetiségűnek vallotta magát, vagy bizonytalan volt etnikai hovatartozásában. A roma lakosság disszimulációja a bolgárok számának csökkenése mellett a török etnikum létszámának negatív alakulását is befolyásolta, ugyanis a török etnikai tömbön belül élő muzulmán vallású cigányság jelentős része az 1992-es census alkalmával még töröknek vallotta magát. A 2001-es több mint 370 ezres bolgár romák száma 2011-re 325 ezerre csökkent, amely azonban továbbra is csak egy irányszám, tekintettel a romákkal szembeni társadalmi előítéletekre, a gazdasági és politikai viszonyokra. A bulgáriai romák körében azonban egyre erőteljesebben jelentkezik az iszlamizáció, amelynek hátterében a különböző arab- és törökországbeli adományok, illetve egyéb plusz juttatások húzódnak meg.

2. ábra. Bulgária etnikai és felekezeti megoszlása

Map 2. Bulgaria's ethnic and religious divisions

Etnikai csoport	Létszám (2001)	Arány (2001)	Létszám (2011)	Arány (2011)	Felekezet	Létszám (2001)	Arány (2001)	Létszám (2011)	Arány (2011)
bolgár	6 655 210	82,71%	6 680 980	84,8%	ortodox	6 552 751	81,44%	4 374 135	81,44%
török	746 664	9,28%	588 318	8,8%	muszlim	966 978	12,02%	546 004 szunnita	9,95%
roma	370 908	4,60%	325 343	4,9%				27 407 síita	0,47%
teljes lakosság	7 928 901	100,00%	7 364 570	100,00%	katolikus	43 811	0,54%	48 945	0,54%
					teljes	8 046 652	100,00%	5 758 301	100,00%

Forrás: www.nsi.bg alapján szerkesztette Bacsa B. 2013.

Az európai muszlim közösségek sorában a balkáni közösségek sajátos helyet foglalnak el. Nem jellemző az egymás közötti kapcsolatok keresése és ápolása sem az egyik, sem a másik fél részéről. A balkáni muszlim közösségek jellemzően a közel-keleti muszlim közösségekkel keresik a kapcsolatot. A délszláv válság idején, valamint az azt követő időkben is a közel-keleti iszlám országok játszottak jelentős szerepet a balkáni régió muszlimjainak életében. A Balkánon és Közép-Európa egyéb részein élő muszlimok közül egyedül

a bulgáriai törökök kötődnek anyaországához és ezt a kötődést egy olyan sajátosság jellemzi, amelynek során leginkább családi látogatásokról és nem az anyaországi muszlim közösséggel való kapcsolattartásról van szó. Bulgáriában a csaknem 7,4 milliós lakosság közel hatoda a muzulmán vallás követője, akik az iszlám hanafi szunnita ágához tartoznak, tekintettel arra, hogy az Oszmán Birodalom idején ez volt a hivatalosan támogatott forma. Mindemellett azonban fellelhetők a síita szekták nyomai is, mint a casalbashi és a bektashi, amely irányzat követői többnyire Razgrad, Targoviste és Tutrakan környékén élnek. Midhat Pasa szerint ők azoknak a bolgároknak a leszármazottai, akik az üldöztetés elkerülése érdekében áttértek az iszlám hitre. A bulgáriai török közösségen belül van egy ún. alevi vagy aliani csoport is, akik a szufizmus speciális változatát, az iszlám shiizma által befolyásolt misztikus formáját vallják. Az aleviek nem a mecsetekben imádkoznak, hanem a lelki vezetők otthonaikban gyűlnek össze, ahol a szertartások alatt a zene, az ének és a tánc, mint rituális elem jelenik meg és juttatja el őket az extázis állapotába.

2.1. A radikális eszmék bulgáriai nyomai

A radikális iszlám eszmék megjelenésének vagy erősödésének hátterében mindig valamilyen katonai vagy politikai vereség, az adott ország gazdasági nehézségei, de leginkább a társadalmi feszültségek, továbbá a nemzeti vagy közösségi megaláztatások állnak. A fundamentalizmushoz köthetően a Balkánon is megjelent a vahhabizmus, amelynek nyomai elsősorban Bosznia-Hercegovinában és Koszovóban figyelhető meg, de kiemelt figyelemmel kísérik a vahhabita szekta megnyilvánulásait Bulgáriában is. A vahhabizmus az iszlám azon szigorú csoportja, amely Szaúd-Arábiában a legelterjedtebb, és bulgáriai megjelenése is az iszlám közösség tulajdonában lévő vagyon feletti kontroll iránti küzdelemhez köthető. Hatalmas összegeket költöttek el Bulgáriában – amelyek sajtóhírek szerint külföldi muszlim szervezetektől származtak – az 1990-es évek közepétől kezdve, és ezekből több mint 150 új mecsetet, valamint ún. „oktatási centrumokat” építettek eszmék terjesztése érdekében.⁸ A radikális iszlámot elsősorban Dél- és Északkelet-Bulgária különböző városaiban és falvaiban hirdetik, amely térség Bulgária egykori főmuftija, Nedim Gendzhev szerint része lett volna annak a célkitűzésnek, amely egy Boszniából, Macedóniából és Bulgária Nyugat-Rodope régiójából álló „fundamentalista háromszöget” alkotott volna.⁹

Napjainkban, amikor az iszlám radikális mozgalmainak különböző formái kiemelt figyelmet kapnak, nem szabad elfeledkezni arról, hogy a muszlimok többsége nem fundamentalista és legfőképpen nem terrorista. E két fontos tényező minél többszöri hangsúlyozása azért szükséges, hogy ez a magától értetődő megállapítás se a reiszlamisizáció, se a radikalizmus, se a terrorfenyegetettség kérdéskörének vizsgálata során ne kerülje el figyelmünket. A reiszlamisizációs folyamatokkal veszélyeztetett balkáni térségen belül, még a békésnek tekintett Bulgáriában is több terrorista támadást hiúsítottak meg a hatóságok az elmúlt 20 évben. Ezek közül az alábbi események kaptak nagyobb nyilvánosságot mind a magyar, mind pedig a bolgár elektronikus, illetve nyomtatott sajtón keresztül.

- 2003-ban a bolgár hatóságok egy sor iszlám központot zártak be arra való hivatkozással, hogy olyan főként szaúdiak által pénzelt iszlám szervezetekhez tartoznak, amelyek vélhetően további radikális szervezetekkel állnak kapcsolatban, olyanokkal például, mint amilyen az egyiptomi Muszlim Testvériség. A hivatalos közlemény szerint a centrumokat azért zárták be, hogy „elejét vegyék annak, hogy a terrorizmus megvesse a lábát Bulgáriában.” „A hivatalosan bejegyzett három muszlim iskola szerint létezik még legalább hét további, amelyek nincsenek bejegyezve és nem állnak állami felügyelet alatt”. Ezekben az iskolákban az elmúlt 20 év alatt kb. 3000 fiatal muszlim végzett.

- 2008. április 7-én Szófiában fejbe lötték Georgi Sztojev író, aki a bolgár maffia ügyeivel szakértői szinten foglalkozott; Szerbiában pedig 2009-ben tizenkét, a feszült déli Szandzsák régióból származó, állítólag vahhabita muszlimot ítéltek 13 éves börtönbüntetésre azzal az indokkal, hogy terrorista merényletet terveztek Belgrád amerikai nagykövetsége ellen. A Szandzsákban, Szerbia legszegényebb régiójában a radikális muszlim jelenlét a mudzsahedin külföldi harcosok megérkezéséhez kapcsolódik, akik a bosnyák muszlimokhoz csatlakoztak a szerbek ellen vívott 1992–1995-ös bosnyák függetlenségi háborúban.
- Ekkortól figyeltek fel fokozottabban a radikális iszlám éledezésére a Balkánon, amely Európa biztonságára nézve veszélyt jelent. 2009-ben Macedóniában megjelent egy online zenei videó, amelyben Oszama bin Ladent dicsérik, és az al-Kaida valamint a tálibok befolyása alatt álló új radikális iszlám csoport kialakulásával fenyegetőztek. „Oh, Oszama, pusztítsd el az amerikai hadsereget. Oh, Oszama, emeld a muszlimok becsületét” – énekelte egy csoport macedón férfi albánul abban a YouTube videóban, amely 2009-ben került fel a világhálóra és 2010 augusztusában közölt a macedón média.
- 2010-ben több terrorista sejt leleplezéséről és hatástalanításáról számolt be a bolgár titkosszolgálat a nyilvánosság előtt. Szaid Muutlu, Szirmica városának hodzsája vezette az Al-Uakf Al-Iszlami bolgár szárnyát, azt az illegális iszlám szervezetet, amely a szalafista iszlám irányzatot követte. A szervezet hosszú távú célja Bulgária iszlám hitre való térítése volt, amelyet egy négycsillagos isztambuli szállodából irányítottak szaúd-arábiai és törökországi finanszírozással. Eddig az Al-Uakf Al-Iszlami több, propaganda célból fenntartott bázisát találták meg a hatóságok Pazardzsik, Blagoevgrad, Szófia és Plovdiv városában. A leleplezés során több ezer oldalnyi iratot, vallási témájú irodalmat találtak, több ezer levét, eurót és arab fizetőeszközt, számítógépeket foglaltak le. 2010-ben néhány alkotmányellenes, etnikai és vallási alapon létrejött pártot is alapítottak Muzulmán-Muszlim Testvériség, illetve Szent Háború a Hitetlenek Ellen néven, amelyeket a feltételezések szerint Törökországból finanszíroztak.
- 2012. július 18-án öngyilkos merényletet követett el egy turista a burgaszi repülőtérén, amely hét halálos áldozatot követelt és a sérültek száma meghaladta a harmincat. A merénylet helyszíne a szafarevoi repülőtér volt Burgaszban, ahol videokamerák felvételei alapján a bolgár hatóságok azonosították a tettest. Az izraeli titkosszolgálat nem sokkal a gyilkosság után a libanoni Hezbollahra és Iránra terelte a gyanút, ugyanakkor mind Naszrana Hezbollah-vezér, mind pedig a szófiai iráni nagykövetség elutasította a vádat. Avigdor Lieberman izraeli külügyminiszter 2010-ben azzal vádolta a bolgár titkosszolgálatokat, hogy nem lépnek fel elég hatékonyan a terrorizmus ellen, ugyanis szerintük az Al-Kaida regionális sejtek kialakítására törekszik Bulgáriában. A konspirációktól eltekintve kifejezetten jónak mondható a bolgár és izraeli titkosszolgálatok közötti információcseré. Bojko Boriszov 2010-ben Szófiában találkozott Meir Dagannal, a Moszad akkori vezetőjével, akivel értékelték az addig elért kétoldalú eredményeket, valamint az új kihívásokról is szót ejtettek. Az Arutz Síva és BTA hírügynökségek információi alapján a bolgár titkosszolgálatok 2012. január 9-én megghiúsítottak egy izraeli turisták ellen tervezett bulgáriai merényletet, amikor is a terroristák egy téli síközpont felé tartó, izraeli állampolgárokat szállító autóbust szándékoztak felrobbantani. Minden bizonnyal ugyanaz a szervezet hajtotta végre a burgaszi támadást, amely a januári megghiúsított akció mögött állt. Bulgária túlságosan is hitt sérthetlenségében, és ez azzal járt, hogy a bolgár biztonsági intézmények veszítettek hatékonyságukból. Minden jel arra mutat, hogy az eddig biztonságosnak tűnő európai uniós államok, mint például Bulgária is, ki vannak

téve a nemzetközi terrorizmus valós veszélyeinek. A fő megoldandó kérdés továbbra is az, hogy a jövőben miként lehetne megelőzni és megakadályozni az ilyen tragikus események bekövetkezését.

- 2012 szeptemberében radikális iszlám eszmék terjesztése miatt bíróság elé állítottak 13 bolgár muzulmánt a közép-bulgáriai Pazardzsikban, ahol a vádlottak többsége vallási előjáró volt. A perbe fogott imámokat, muftikat és vallásoktatókat azzal gyanúsították, hogy az Al-Uakf Al-Iszlami (Al-Waqf Al-Islami) szaúd-arábiai központú ultrakonzervatív szervezet tagjai, amelynek mostani székhelye Hollandiában van. A Bulgáriában be nem jegyzett, az ország déli, délkeleti és középső részén tevékenykedő szervezet gyaníthatóan kapcsolatban áll az al-Kaida nemzetközi terrorhálózatával. Az ügyészség szerint a vádlottak 2008 márciusa és 2010 októbere között mecsetekben, különböző rendezvényeken és a kávéházakban antidemokratikus eszméket terjesztettek azzal, hogy az iszlám radikális szalafita szárnyának ideológiáját hirdették, amely a kalifátus megteremtését – iszlám hitű országok egy közös vallási vezető alatti egyesítését – célozza.
- 2012 októberében az afganisztáni szerepvállalás miatt Omar Bakri radikális muzulmán hitszónok megfenyegette Romániát és Bulgáriát. Omar Bakri egy bolgár lapnak adott interjújában „legitim” célpontnak nevezte Romániát és Bulgáriát, azt állítva, hogy ezek iszlám területek, hiszen a Balkán és a Fekete-tenger térsége több mint négy évszázadon keresztül a török birodalomhoz tartozott. A hitszónok azt fejtegette, hogy ha az iszlám megjelent egy térségben, akkor az iszlám területté vált, és a muzulmánoknak kötelességük lesz egy napon „felszabadítani”. Példaként Spanyolországot említette, Kelet-Európában pedig Romániát, Albániát, Macedóniát, Szerbiát, Koszovót és Boszniát nevezte meg.

3. Összegzés

A muszlim kisebbségek körében – elsősorban a második, harmadik generációs fiataloknál – kétségkívül tapasztalható egyfajta radikalizálódási folyamat, amelynek jövőbeni alakulására hatással vannak az adott térség megoldatlan gazdasági problémái, tovább az esetleges egyéni kilátástalanság érzete. A szélsőséges eszmék terjedését erősíthetik, illetve az iszlám és a fundamentalizmus, továbbá a fundamentalizmus és a terrorizmus közötti különbségtételt homályosíthatják el azok a muszlim közösségi vezetők által tett nyilatkozatok, amelyek nem határolódnak egyértelműen egy-egy terrorista cselekménytől. Annak ellenére, hogy a szélsőségesek az európai muszlim népesség 1–2%-át¹⁰ teszik ki, a balkáni térség egyik jövőbeni kihívása a terrorizmus elleni hatékony küzdelem, a politikai stabilitás, a gazdasági jólét, továbbá az etnikai és vallási tolerancia hosszú távú megteremtése.

JEGYZETEK

1. M. Császár Zsuzsa – Pete József (2009): Iszlám a Kárpát-Balkán térségben. In: Tóth J.–Wilhelm Z. (szerk.): Keleti horizontunk. Publikon Kiadó, Pécs, pp. 3–23.
2. A nyugati népszámlálások ritkán kérdeznak rá a vallásra, így csak becslések állnak rendelkezésünkre.
3. Egyes vélekedések szerint 15 millió főről van szó In: Zsebők Csaba (2004): Az iszlám terjedése Délkelet-Európában. <http://migransintegracio.hu/uploads/pdf/574.pdf>.
4. Egységes időben elvégzett népszámlálási adatokkal nem rendelkezünk. BiH-ban 1991 óta nem volt census, ezért a 2001 évi becslést használtuk. Macedónia esetében leállították a 2011-es népszámlálást, így a 2001-es adatokra támaszkodhattunk. A többi ország esetében a 2011-es census előzetes adatait vettük figyelembe.

5. Houssain, Kettani 2010: Muslim Population in Europe: 1950 – 2020 *International Journal of Environmental Science and Development*, Vol. 1, No. 2, June 2010 (ISSN:2010-0264) pp. 154–164.
6. Harun, Karčić (2011): Islamic Revival in Bosnia and Hercegovina 1992-2010 In: ISEEF http://iseef.net/index.php?option=com_content&task=view&id=122&Itemid=42
7. 2001-ben a muszlimok aránya meghaladta a 12%-ot. (<http://www.nsi.bg>)
8. <http://www.foxnews.com/world/2010/09/18/radical-islam-rise-balkans-raising-fears-security-threat-europe/> – letöltés ideje 2013. február 24.
9. <http://www.foxnews.com/world/2010/09/18/radical-islam-rise-balkans-raising-fears-security-threat-europe/> – letöltés ideje 2013. február 24.
10. Rostoványi Zsolt (2008): Az európai muszlim közösségek differenciáltsága <http://mta.hu/fileadmin/2008/11/04-muszlim.pdf> – letöltés ideje: 2013. február 28.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alibašić, A. (2010): Islamic higher education in the Balkans: a survey <http://www.bosanskialim.com/rubrike/tekstovi/000472R025.PDF> – letöltés ideje 2011. március 20.
- Babuna, A. (1999): Nationalism and the Bosnian muslims. *East European Quarterly*, 33. vol.
- Bacsa Beatrix (2010): Multikulturalizmus a bolgár társadalomban (megjelenés alatt), elhangzott a VII. Magyar Politikai Földrajzi Konferencián Pécsen, 2010. november 14-én.
- Baklacioglu, Nurcan Ozgur (2010): Constituting Identity in Crossborder Discourse – Turkish Migrants in Bulgarian–Turkish Politics, Lambert Academis Publishing 2010, Germany 91 p.
- Bernd, Rechel (2008): Ethnic diversity in Bulgaria – *Nationalities Papers* 2., p. 343.
- Csüllög Gábor (2007): Az európai vándorlási terek hatása a Kárpát-medence területi tagolódásának történeti folyamatára (10–17. század). In: (Reményi P.– Szebényi A. szerk.) *Magyar Politikai Földrajzi Konferencia: A nagy terek politikai földrajza* pp. 334–343.
- M. Császár Zsuzsa (2011): Kisebbség – oktatás – politika a Balkánon. Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged. 160 p. [Közép-európai Monográfiák; 2]
- M. Császár Zsuzsa–Pete József (2009): Iszlám a Kárpát-Balkán térségben. In: Tóth J.–Wilhelm Z. (szerk.): *Keleti horizontunk*. Publikon Kiadó, Pécs, pp. 3–23.
- Karčić, Harun (2011): Islamic Revival in Bosnia and Hercegovina 1992-2010. In: ISEEF http://iseef.net/index.php?option=com_content&task=view&id=122&Itemid=42
- Kettani, Houssain (2010): Muslim Population in Europe: 1950-2020 *International Journal of Environmental Science and Development*, Vol. 1, No. 2, June 2010 (ISSN:2010-0264) PP. 154–164.
- Köszegi Margit (2008): Bulgária muzulmán lakossága az ezredfordulón *Pro Minoritate folyóirat* 2008 ősz, Budapest 154–171. p.
- Milanov Viktor (2010): Titkos terrorista-csoportot leplezett le a titkosszolgálat; http://kitekinto.hu/europa/2010/10/12/titkos_terrorista-csoportot_leplezett_le_a_titkosszolgalat/
- Milanov Viktor (2012): Liberális diktatúrában élnek a bulgáriai törökök; http://kitekinto.hu/europa/2012/06/26/liberalis_diktaturaban_elnek_a_bulgariai_torokok
- Milanov Viktor (2012): A bolgár-izraeli kapcsolatok a merénylet tükrében; http://kitekinto.hu/europa/2012/07/20/a_bolgar-izraeli_kapcsolatok_a_merenylet_tukreben&lap=2
- Molnár Tamás (2010): Iszlám terrorizmus a Balkán szívében; http://kitekinto.hu/europa/2010/07/02/iszlam_terrorizmus_a_balkan_sziveben&lap=2
- Rostoványi Zsolt (2008): Reiszlamisáció és/vagy az iszlám szekularizációja – adalékok az iszlám értelmezéséhez – In: 60 éves a Közgazdaságtudományi Egyetem: a Jubileumi Tudományos Konferencia alkalmából készült tanulmányok: Társadalomtudományi Kar, szerk.: Balogh Péter; Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest 215–226. p.
- Zsebők Csaba (2004): Az iszlám terjedése Délkelet-Európában In: A Közép Balkán stabilitásának megőrzése a NATO szerepvállalásának tükrében – Uniói Tanoda Alapítvány Bp. pp. 25–32. <http://delhir.com/kuelvilag/oszerbia/5419-terjed-a-vahabizmus-a-balkanon>

<http://www.foxnews.com/world/2010/09/18/radical-islam-rise-balkans-raising-fears-security-threat-europe/> – letöltés ideje 2012. november 5.

http://galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=162565:bulgariaban-islam-radikalis-egyhazi-tisztsegviselk-ellen-indult-per&catid=77:kuelfoeldi-hirek&Itemid=114

http://galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=174058:a-bolgar-kormanypart-toeroek-valasztokra-vadaszik&catid=77:kuelfoeldi-hirek&Itemid

<http://www.hurriyetdailynews.com/bulgarians-rally-ahead-of-extremist-muslims-trial.aspx?pageID=238&nID=33563&NewsCatID=354>

<http://www.inforadio.hu/hir/kulfold/hir-306218>

<http://nepszava.com/2012/07/amerika/pentagon-a-bulgariai-tamadas-a-hezbollahra-utal.html>

http://news.ibox.bg/news/id_166206461

http://news.ibox.bg/news/id_2044936597

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20121008-terrortamadastol-tart-romania.html>

http://society.actualno.com/Glavnijat-muftija-Obrazovajte-musulmanite-i-njama-da-ima-radikalen-islam-news_401747.html#ixzz2CCCh2hq6v

http://society.actualno.com/Taen-svidetel-Podsydimi-prizovavaha-za-djihad--news_401763.html#ixzz2CCihq1h2

<http://www.thepenmagazine.net/problems-and-religious-organization-of-bulgarian-muslims> – letöltés ideje 2012. április 09.